

ב.

כמה מעלות טובות שעשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל, ומי יכול למלל גבורתו, "אגידה ואדברה עצמו מספר", ברא העולם בשביל ישראל, קרע הים בשביל ישראל, ואיננו חפץ בזבחים רק לשמוע בקולו:

א למנצח לדוד מזמור:

ב קנה קניתי יהוה ויט אלי וישמע שועתי:

רש"י

קוזה קויתי ה' – במצרים, ומזמור זה גם הוא כנגד כל ישראל
ויט אלי – אזנו

מדרש

למנצח לדוד מזמור קוזה קויתי ה' ויט אלי. זש"ה – ואמר ביום
ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו – אין ביד ישראל אלא הקווי,
כדאי חן לגאולה בשכר הקווי...שמא תאמר: עבר קציר כלה קיץ ואנחנו
לא נושענו? תלמוד לומר – קוזה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוזה אל ה'.
קויתם ולא נושעתם – קווי ושובו וקווי. וא"ת – עד מתי נקוזה? כתיב –
יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם

ג ויעלני | מבזר שאון מטיט הינן וינקם על-סלע רגלי כונן אשרי: רש"י

מבזר שאון – מאסירים של מצרים ומשאון המיית ים
מטיט הינן – מן הים הינן לשון רפש פיינ"ש בלע"ז
כונן – הכין אשורי וצעדי

מצודת דויד

מטיט הינן – אשר העומד בה שוקע ויורד
על סלע – במקום מגולה וקשה
כונן אשורי – הכין רגלי לעמוד על עמדי ולא לשקוע עוד

מצודת ציון

שאון – חושך כמו תכסה שנאה במשאון (משלי כ"ז)
הינן – הרפש אשר בקרקעית המים וכן טבעתי ביון מצולה (לקמן
ס"ט) וכפל הדבר בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל י"ב)
אשורי – רגלי

תלמוד בבלי

א"ר יהושע בן לוי: ז' שמות יש לגיהנם, ואלו הן: שאול, ואבדון, ובאר
שחת, ובור שאון, וטיט הינן, וצלמות, וארץ התחתית...ובזר שאון וטיט
הינן – דכתיב: ויעלני מבזר שאון מטיט הינן

מדרש

ילמדנו רבינו כמה הוא דין רשעים בגיהנם? שנו רבותינו – משפט
רשעים בגיהנם שנים עשר חדש. חרי זה מן המשנה. מן המקרא מניין?
שנאמר: והיה מדי חדש בחדשו – מאותו חדש לאותו חדש, זהו שנים עשר
חדש. ובמה הם נידונין? באש ובשלג, וכן אמר שלמה: לא תירא לביתה
משלג – זהו גיהנם, ונוטלין אותו מן השלג ומקלעין אותו באש. אמר דוד:
ויעלני מבזר שאון מטיט הינן. למה נקרא טיט הינן? על שם שצווחין ווי

באש, ובשלג הן צווחין וה. אמר חזקיה: ומשלימין נפשותיהן בתוך השלג,
שנאמר: בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון

ד וַיִּתֵּן בְּפִי | שִׁיר חֹדֶשׁ תְּהִלָּה לְאַלֹהֵינוּ יִרְאוּ רַבִּים
וַיִּירְאוּ וַיִּבְטְחוּ בִיהוָה:

רש"י

שִׁיר חֹדֶשׁ – שירת הים

מצודת דוד

יראו רבים – כאשר יראו בהשגחת ה' יפחדו ממנו ויבטחו בו

ה אֲשֶׁרִי הַנֶּבֶר אֲשֶׁר-שָׁם יִהְיֶה מִבְּטָחוֹ וְלֹא-פָנָה
אֶל-רֵהָבִים וְשָׁטִי כָזָב:

רש"י

רהבים – לשון גסות כמו (ישעיהו ג') ירהבו הנער, שהם הרהיבוני
(שיר השירים ז')

ושטי כזב – משטים מדרך הישר אחרי הכזב שטי איטורנאנ"ץ
בלע"ז

מצודת דוד

אשרי – ויאמרו אשרי וגו'

ולא פנה – לבטוח בהם

ושטי כזב – הנוטים אחר עבודת עכו"ם שהיא דבר כזב

מצודת ציון

רהבים – ענין גאווה והתחזקות כמו ירהבו הנער בזקן (ישעיהו ג')

ושטי – ענין נטייה כמו אל ישט אל דרכיה לבך (משלי ז')

ו רבות עשית | אתה | יהנה אלהי נפלאותיך ומחשבותיך
אלינו אין | ערך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר:
רש"י

נפלאותיך ומחשבותיך אלינו – בשבילנו בראת עולמך קרעת לנו את
הים וחשבת מרחוק להטיב לנו, איחרתנו במדבר ארבעים שנה מפני
האמורים שקצצו את האילנות והחריבו ארצם כששמעו שישראל יוצאין
ללכת לרשת את ארצם

אין ערוך אליך – אין לדמות לך כל שר ומושיע, לשון ערך כמו
בערך (ויקרא כ"ז) אהפרישי"ר בלע"ז

אגידה ואדברה – אם באתי להגיד ולדבר עצמו מספר

מצודת דוד

רבות עשית – נפלאות רבות עשית והכל למעננו

אין ערוך – אין מי להעריך ולהדמות אליך

אגידה – אם אמרתי אגיד נפלאותיך לא אוכל כי רבו מלספר

מצודת ציון

עצמו – ענין רבוי

תלמוד ירושלמי

אמר ר' סימון: כתיב – רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך
ומחשבותיך אלינו. לשעבר – רבות עשית. מיכן והילך – נפלאותיך
ומחשבותיך אלינו.

מדרש

רבי סימון אמר: כל נפלאות ומחשבות שחשבת – כדי שלא יקבלו
עובדי אלילים את התורה. ולמה נראית כמחזור אחריהם? כדי לכפול
שכרנו. דאמר רבי סימון: כל מחשבותיך אלינו. שאלפים ותמ"ח שנה

שלא יצאו ישראל ממצרים, היה הקב"ה יושב ומחשב חשבונות ומעבר עבורים מקדש שנים ומחדש חדשים. כיון שיצאו ממצרים – מסרן להם, שנאמר: החדש הזה לכם ראש חדשים, מכאן ואילך מסורין לכם:

זֶזְבַּח וּמִנְחָה | לֹא־חִפְצֹת אֲזִנִּים כָּרִיתָ לִּי עוֹלָה וַחֲטָאָה
לֹא שְׂאֵלָתָ:
רש"י

זבח ומנחה לא חפצת – ביום מתן תורה כענין שנאמר ועתה אם תשמע בקול ה' וגו' (שמות י"ט), וכן (בירמיהו ז') הוא אומר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים וגו' על דברי עולה או זבח כי יקרב מכם אמרתי ולא הזקקתי חובה להכביד עליהם תמידין ומוספין אינם אלא נחת רוח שאמרתי ונעשה רצוני ודבר מועט (סא"א)
אזנים כרית לי – לאמר שמעו בקולי
כרית – עשיתם חלולים לשמוע

מצודת דוד

לא חפצת – אינך חפץ שיחטא האדם ויביא קרבן
אזנים כרית לי – לשמוע אל דברי התורה אשר היא טובה בעיניך
מזבח וכן נאמר הנה שמוע מזבח טוב (שמואל א טו)

מצודת ציון

כרית – חפרת כמו בור כרה (לעיל ז)
שאלת – בקשת

ח אֲזִי אָמַרְתִּי הִנֵּה-בָאתִי בְּמַגִּלַּת-סֵפֶר כָּתוּב עָלַי:

רש"י

אז – בשעת מתן תורה אמרתי לפניך הנה באתי אליך במסורת בריתך (שמות כ"ד) נעשה ונשמע דבר זו כתוב עדות עלי במגלת ספר בתורת משה

מצודת דוד

אז – בעת מתן התורה אמרתי הנה באתי לקבלה במגלת ספר – כאשר כתב עלי במגלת ספר התורה שאמרתי אז נעשה ונשמע

מצודת ציון

במגלת – ענין אגרת כמו מגלה עפה (זכריה ה)

תלמוד בבלי

א"ר יוחנן משום רבי בנאה: תורה – מגילה מגילה ניתנה, שנא': אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי

ט לַעֲשׂוֹת-רְצוֹנִךָ אֱלֹהֵי חַפְצֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מַעֲי:

רש"י

ותורתך בתוך מעי – אף מאכלי על פי תורתך הוא

מצודת דוד

לעשות – וכאשר קבלתי עלי כן חפצתי לעשותה ותורתך שמורה בלבבי אשר היא מכלל המעיים

מדרש

ותורתך בתוך מעי. אמר רב אחא בר עולא: וכי יש תורה בתוך מעיים? וכתוב – ועל לבם אכתבנה. אלא – אמר דוד כך: תבא מארה עלי אם אכלתי דבר שאינו מעושר.

י בִּשְׂרָתִי צֶדֶק | בְּקָהֶל רַב הִנֵּה שְׁפָתִי לֹא אֵכֹל יִהְיֶה
אַתָּה יָדְעָתָּ:
רש"י

בשרתי צדק – שירה על הים ושירה על הבאר שירת דבורה
לא אכלא – לא אמנע לשון ויכלא הגשם (בראשית ח') לא תכלא רחמיך, לא
תמנע

מצודת דוד
בשרתי – השמעת לרבים את דברי התורה ולא מנעתי שפתי
מלהשמיע והלא אתה ה' ידעת שכדברי כן הוא

מצודת ציון
בשרתי – ענין השמעת חדשות לרבים
אכלא – אמנע כמו ויכלא הגשם (בראשית ח')

מדרש
בשרתי צדק בקהל רב. אמר רבי זעירי אמר רבי חנינא: כל המורה
הלכה בפני רבו – נקרא חוטא, שנאמר: בלבי צפנתי אמרתך למען לא
אחטא לך.

תלמוד בבלי
רב המנונא רמי: כתיב – בלבי צפנתי אמרתך, וכתיב – בשרתי צדק
בקהל רב. לא קשיא: כאן – בזמן שעירא היאירי קיים, כאן – בזמן
שאין עירא היאירי קיים (עירא היאירי – רבו הוה, כדכתיב: היה כהן לדוד רב
לדוד – רש"י)

יֵא צִדְקָתְךָ לֹא-כִסִּיתִי | בְּתוֹךְ לִבִּי אֲמוֹנָתְךָ וּתְשׁוּעָתְךָ
אֶמְרָתִי לֹא-כִתְדִתִּי חֲסִדְךָ וְאַמְתִּיךָ לְקָהֶל רַב:

מצודת דוד
צדקתך – הצדקה שעשית עמדי לא כסיתי בלבי מלהודיע לרבים

לא כחדתי – לא מנעתי מלספר חסדיך לקהל רב בכדי להמשיך לבם
אחריך

מצודת ציון

כחדתי – מנעתי כמו ולא כחדו מאבותם (איוב ט"ו)

יב אתה יהנה לא-תכלא רחמיך ממני חסדיך ואמתך
תמיד יצרוני:

רש"י

יצרוני – ישמרוני

מצודת דויד

אתה ה' – לכן גם אתה ה' השב גמול ולא תמנע רחמיך ממני
ואמתך – אמתת הבטחתך

יג כי אפפו-עלי רעות עד-אין מספר השינוני עונתי
ולא-יכלתי לראות עצמו משערו ראותי ולבי עזבני:

רש"י

אפפו – סבבו

מצודת דויד

השינוני – המקטריגים הנעשים מעונותי רדפו אחרי והשינוני
ולא יכולתי לראות – כי כהו עיני מהצרות
ולבי עזבני – הלך ממני אומץ הלב

מצודת ציון

אפפו – סבבו כמו אפפוני חבלי מות (לעיל י"ח)
עצמו – ענין ריבוי

יֵד רִצָּה יְהוָה לְהַצִּילָנִי יְהוָה לְעֶזְרָתִי חוֹשָׁה: רש"י

רצה – וכשתרצה אין מי שימחה בידך

טו יִבְשׁוּ וַיַּחֲפְּרוּ | יַחַד מִבְּקֵשֵׁי נַפְשִׁי לְסַפּוֹתָהּ יִסְגּוּ
 אַחֲזֹר וַיִּכְלְמוּ חֲפִצֵּי רַעְתִּי:
 רש"י

לספותה – לכלותה כדמתרגמינן (דברים ב') עד תם כל הדור עד דסף
 כל דרא

מצודת דויד

יבושן – כשיראו הצלתי

יסוגו אחזר – כאדם הבוש החוזר על עקבו

מצודת ציון

לספותה – לכלותה כמו ספתה בהמות (ירמיהו י"ב)

יסוגו אחזר – יחזרו לאחור

טז יִשְׁמוּ עַל-עֵקֶב בְּשִׁתָּם הָאֹמְרִים לִי הָאֵח | הָאֵח:
 רש"י

ישזמו – יתמהו

על עקב בשתם – כשיקבלו בשתם על עקב הכל במדה שמדדו ובדרך
 שהלכו למולי, על עקב (לקמן ע"ז) ועקבותיך לא נודעו (שיר השירים א') צאי
 לך בעקבי הצאן כולם לשון מדרך כף רגל הם טרצי"ש בלע"ז, על עקב
 אנצי"ש טרצי"ש

האומרים לי האח – האומרים עלי בשבילי האח כשהצרה באה
 מתהללים באידי, כל עני ואביון שבתהילים אינו אלא כנגד ישראל

מצודת דויד

ישזמוז – יהיו שוממים בעבור גמול שכר בשתם שמביישים אותי
ואומרים עלי האח ושמחים לצרתי

מצודת ציון

ישזמוז – מלשון שממון
עקב – ענין שכר וגמול כמו עקב תשמעון (דברים ז')
האח – הוא ענין לשון שמחה

יִזְ יִשְׁשׁוּ וְיִשְׁמְחוּ | בְּךָ כָּל-מְבַקְשֶׁיךָ יֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדֶּל
יְהוָה אֱהֵבִי תְשׁוּעָתְךָ:

מצודת דויד

בך – בתשועתך
יאמרו תמיד יגדל ה' – ר"ל יבוא להם התשועה ויהללו את ה'
אזהבי – האוהבים שיבוא להם תשועה על ירך
יֵחַ וְאֲנִי | עָנִי וְאֲבִיוֹן אֲדֹנִי יִחְשָׁב לִי עֲזָרָתִי וּמַפְלְטִי אֶתָּה
אֱלֹהֵי אֵל-תְּאַחֵר:
רש"י

יחשב לי – יתן לי לב לחשוב עניותי ואביונותי להושיעני
יחשב לי – פנישווייט בלע"ז

מצודת דויד

עני ואביון – אני מכניע את עצמי לפניך כעני ואביון וה' יחשב לי
את ההכנעה הזאת לזכות
אל תאחר – להביא התשועה

מצודת ציון

ואביון – הוא דל מעני כי תאב לכל דבר היות הכל נמנע מאתו

תאחר – מלשון איחור והמתנה